Agapie Corbu

Sfântul Vasile cel Mare: trezvia și roadele ei în viața Bisericii

Sfântul Vasile cel Mare este cunoscut mai ales ca organizator al vieții Bisericii în aspectele ei din lume. Scrierile destinate monahilor cuprind învățături care, ulterior, vor fi dezvoltate amănunțit în scrierile filocalice. Studiul nostru urmărește în scrierile arhiepiscopului Capadociei patru elemente definitorii pentru viața duhovnicească a oricărui creștin din toate timpurile, independent de locul său în Biserică: trăirea în prezența Domnului, mintea lipsită de împrăștiere, pomenirea lui Dumnezeu și recunoștința. Aceste patru elemente reprezintă încununarea unui proces lăuntric, rezultatul unei deveniri și a unei creșteri duhovnicești în experiența luptei lăuntrice cu tot ceea ce se împotrivește împlinirii cuvântului lui Hristos.

În cele ce urmează, voi prezenta sintetic felul în care Sfântul Vasile cel Mare tratează aceste patru aspecte fundamentale ale vieții duhovnicești, având drept cadru principal viața acestuia, cu principalele ei etape, fiecare dintre ele fiind caracterizată printr-un anume mod de a înfăptui asceza creștină și învățătura Evangheliei.

Putem distinge în viaţa Marelui Vasile trei mari etape: 1. înainte de Botez, 2. pustnic și monah chinovit și 3. episcop și om al Bisericii.

Urmărind îndeaproape biografia și scrierile vasiliene corespunzătoare acestor trei etape, vom descoperi cu ușurință că elementul comun care dă unitate și identitate biografiei Sfântului Vasile este grija față de starea lăuntrică a minții și a inimii. Cu un termen tehnic consacrat mai târziu în scrierile filocalice, această grijă a fost denumită trezvie. Ea formează o singură lucrare lăuntrică a minții și a inimii, a voinței și a simțirii, a trupului și a sufletului, dar învățarea ei trece prin mai multe etape.

În continuare, urmărim evoluția în lucrarea trezviei în viața Sfântului Vasile, pe când încă era în afara Bisericii, ca monah și ca episcop.

Înainte de a vedea evoluția concepției despre trezvie a Sfântului Vasile, potrivit cu cele trei mari etape amintite, se impune să precizăm câteva dintre elementele concepției sale de antropologie ascetică.

Răspunzând unor întrebări ale ucenicului său Amfilohie de Iconiu, Sfântul Vasile oferă precizări ascetice importante cu privire la natura și

lucrările minții umane. Aici avem „chipul Ziditorului", mintea fiind făcută de Dumnezeu cu o lucrare bună, în necontenită mișcare (ἀεικίνητος)[1]. Înainte de cădere, mintea omului avea această mișcare îndreptată numai spre Dumnezeu, folosindu-și „superioritatea firească"[2] și mișcându-se doar înspre El.

În starea actuală de după cădere, „în mintea omului sunt prezente două puteri: una rea și demonică, în stare să ne atragă spre cădere, iar cealaltă dumnezeiască și bună, în stare să ne ridice spre asemănarea cu Dumnezeu"[3].

Din această cauză, atenția minții este necesară pentru a o îndrepta mereu „spre lucruri dumnezeiești și spre primirea darurilor Duhului", cu condiția ca omul să înțeleagă adevărurile dumnezeiești revelate[4].

Mintea, în funcție de lucrarea pe care o desfășoară prin obișnuință sau prin voință, se poate afla în trei situații: 1. lucrări și mișcări rele; 2. lucrări sufletești și mișcări ale minții bune; 3. lucrări neutre.

Scopul ascetului este, potrivit Sfântului Vasile, „să-și contopească mintea cu dumnezeirea Duhului" (ὁ τῇ θεότητι τοῦ πνεύματος ἀνακραθείς νοῦς) și, în această stare, „să vadă și să pătrundă contemplațiile mari și să vadă dumnezeieștile frumuseți, după măsura în care harul i-o arată și propria structură creaturală îi îngăduie[5]". Din această stare se naște nu numai împărtășirea de Dumnezeu, ci și capacitatea de teologhisire corectă. Când mintea este tulburată de diavol, ea cade în idolatrie, însă, cu ajutorul Duhului Sfânt, va cunoaște adevărul și pe Dumnezeu[6].

Prin urmare, trezvia înseamnă, pentru Sfântul Vasile, împărtășirea de Duhul Sfânt și asimilarea Lui, lucrare pentru care mintea a fost creată.

1. Prima etapă a lucrării trezviei: în afara Bisericii

În această primă etapă a deprinderii trezviei, Sfântul Vasile insistă asupra efortului pregătitor, de formare a unui om deplin și armonios, prin formarea unor structuri psihologice care vor susține, în etapele următoare, formele mai înalte de trezvie.

---

1 Sfântul Vasile cel Mare, *Epistola 233*, *La întrebarea lui Amfilohiu*, în Βασίλειος ο Μεγας (Μέρος Ε'), ἐπιμελητὴς τόμου Κίμων Γ. Παπαχριστοπούλος (*ΒΕΠΕΣ* 55),Ἔκδοσις τῆς Ἀποστολικῆς Διακονίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, Ἀθῆναι, 1977, p. 281, rr. 28-29; în românește vezi Sfântul Vasile cel Mare, *Despre Duhul Sfânt. Corespondență (Epistole), Scrieri*, Partea a treia, traducere, introducere, note și indici de Pr. Prof. Dr. Constantin Cornițescu și Pr. Prof. Dr. Teodor Bodogae (PSB 12), EIBMBOR, București, 1988, p. 480.

2 Λόγου περιουσίαν, Basile de Césarée, *Sur l'origine de l'homme* I, 7, introduction, texte critique, traduction et notes par Alexis Smets et Michel van Esbroeck (SC 160), Les Éditions du Cerf, Paris, 1970, p. 183; în românește, vezi Sfântul Vasile cel Mare, *Despre originea omului, în Scrieri dogmatice și exegetice*, trad. rom. de Ierom. Policarp Pîrvuloiu (PSB 4 [serie nouă]), Ed. Basilica, București, 2013, p. 300.

3 Sfântul Vasile cel Mare, *Epistola 233* (PSB 12), p. 480.

4 Cf. *ibidem* (ΒΕΠΕΣ 55), p. 282, rr. 2-4.

5 *Ibidem* (ΒΕΠΕΣ 55), p. 282, rr. 15-19.

6 Cf. *ibidem* (ΒΕΠΕΣ 55), p. 282, rr. 34-37.

În etapa pregătitoare pentru viața creștină, Sfântul Vasile spune că lucrarea trezviei urmărește ferirea de păcate și lupta cu patimile. În această etapă, ea este mai ales o pază a minții, „pentru că păcătuim ușor cu mintea și, de aceea, Dumnezeu ne cere să avem de ea mai multă purtare de grijă și pază". Mintea, scrie Sfântul Vasile, „dă naștere la gânduri într-o clipă și le săvârșește fără oboseală, iar gândurile cresc fără piedică și le este potrivită orice vreme"[7]. În această etapă a lucrării trezviei, în afara Bisericii și înainte de botez, Sfântul Vasile a observat că există mai multe elemente.

Ferirea de păcat a minții, absolut necesară pentru adunarea ei, presupune exersarea discernământului.

a) Ferirea de păcat a minții

Primul este ferirea minții de păcat prin neadormirea ochiului sufletului: „Analizează-te pe tine însuți în toate privințele. Să ai neadormit ochiul sufletului spre paza ta"[8]. Tânărul nebotezat, sau chiar botezat, dar încă neformat duhovnicește, este învățat de Sfântul Vasile să deprindă continua supraveghere a gândurilor. „Dumnezeu ne-a dat această poruncă mare ca noi să ne ferim de cele care ne vatămă", realizând aceasta „prin luare aminte și printr-o continuă supraveghere a gândurilor"[9], ca să putem păzi poruncile date de Dumnezeu prin fuga de păcat.

b) Exersarea discernământului

Ferirea de păcat a minții, absolut necesară pentru adunarea ei, presupune exersarea discernământului. În faza precreștină sau a formării în timpul școlii, acest discernământ este exersat prin identificarea lucrurilor valoroase din scrierile autorilor păgâni, dar și a celor care trebuie lăsate la o parte.

c) Lupta cu imaginația

Al treilea element este lupta cu imaginația, care constă în efortul de a sesiza realitatea concretă și de a rămâne în ea. De aceea, Sfântul Vasile îndeamnă pe tinerii în formare să fie treji, să nu se lase purtați încolo și încoace de ușurătatea minții, să alunge plăsmuirile goale ale minții: „Nu-ți imagina cele ce nu există și întrebuințează spre folosul tău cele ce sunt."[10]

d) Cercetarea conștiinței în lumina Scripturii

Cel de-al patrulea element în deprinderea lucrării trezviei și care trebuie exersat în faza incipientă a vieții duhovnicești, dacă se poate chiar înainte de Botez, sau, în tot cazul, pentru cei botezați, în tinerețe, este cercetarea propriilor păcate, patimi și neajunsuri.

---

7 Idem, *Ia aminte la tine însuți* 1, în Sfântul Vasile cel Mare, *Omilii la Hexaemeron, Omilii la Psalmi, Omilii și cuvântări, Scrieri, Partea întâia*, traducere, introducere, note și indici de Pr. D. Fecioru (PSB 17), EIBMBOR, București, p. 366.

8 *Ibidem* 2 (PSB 17), p. 367: „πανταχόθεν σεαυτὸν περισκόπει. Ἀκοίμητον ἔχε πρὸς τὴν σεαυτοῦ φυλακὴν τὸ τῆς ψυχῆς ὄμμα" (Βασίλειος ο Μεγας [Μέρος Δ'], ἐπιμελητὴς τόμου Κίμων Γ. Παπαχριστοπούλος [ΒΕΠΕΣ 54],Ἔκδοσις τῆς Ἀποστολικῆς Διακονίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, Ἀθῆναι, 1976, p. 30, rr. 8-9).

9 *Ibidem* 2 (PSB 17), p. 366.

10 *Ibidem* 5, p. 370.

În acest fel, trezvia începe să se lege și de pocăință și de împlinirea cuvântului lui Dumnezeu: „întoarce-ți ochiul sufletului spre cercetarea propriilor cusururi... Nu înceta, deci, de a te cerceta pe tine însuți, ca să vezi dacă viața ta merge după poruncile Domnului... dacă nu cumva ai păcătuit cu gândul, dacă nu cumva limba a alunecat, luând-o înaintea minții”[11].

e) Cunoașterea de sine

În sfârşit, al cincilea element al trezviei în etapa pregătitoare este începutul cunoașterii lui Dumnezeu, dobândită prin „luarea aminte și studierea atentă a propriei persoane”, așa încât „vei putea contempla în tine însuți, ca într-un microcosmos, marea înțelepciune a Creatorului tău”[12].

Atât trupul, cât și sufletul, reprezintă prilej de ascensiune contemplativă a minții către Dumnezeu. Ajuns în acest punct al lucrării trezviei, tânărul nebotezat sau creștinul începător este pregătit să treacă la o etapă mai înaltă a lucrării trezviei.

Atât trupul, cât și sufletul, reprezintă prilej de ascensiune contemplativă a minții către Dumnezeu. Ajuns în acest punct al lucrării trezviei, tânărul nebotezat sau creștinul începător este pregătit să treacă la o etapă mai înaltă a lucrării trezviei. În cazul Sfântului Vasile, această etapă este reprezentată de botez și viața monahală.

f) Cultură clasică şi formare ascetică

Separarea creștinilor de lume nu a însemnat și ruperea legăturilor cu școala de tip clasic[13], între creștinism și clasicismul greco-roman stabilindu-se o legătură intimă. Creștinismul a „căpătat forma proprie în sânul civilizației greco-romane, de la care a primit o amprentă de neșters: propovăduită fie și în China sau în Bantu, Evanghelia nu poate uita că a fost redactată la început în greacă”[14].

La fel ca alți Părinți, Sfântul Vasile nu condamnă cultura antică decât „în calitate de ideal independent, rival al revelației creștine”[15]. Linia pe care a mers Sfântul Vasile s-a prelungit până târziu în Bizanț în care „școala antică nu a luat niciodată sfârșit, prelungind educația clasică fără un hiatus, nici măcar distincție între civilizația Imperiului Roman târziu și începutul Evului Mediu bizantin”[16]. Punând toată această formație clasicistă la temelia formării tânărului care va deveni mai târziu creștin, fie activând în societate, fie intrând într-o obște monahală, Sfântul Vasile

11 *Ibidem* 6, p. 371.

12 *Ibidem* 7, pp. 373-374.

13 Henri-Irenée MARROU, *Istoria educației în Antichitate*, Vol. 2, trad. rom. Stella Petecel, Ed. Meridiane, București, 1997, p. 133.

14 *Ibidem*, p. 136.

15 *Ibidem*, p. 139.

16 *Ibidem*, p. 167.

face din omul occidental creştin un urmaş al clasicilor[17].

Înnobilarea fiinţei umane la şcoala clasicilor trebuie să meargă în paralel cu practicarea trezviei, care, în această perioadă, înseamnă alegerea a ceea ce trebuie primit şi lăsarea a ceea ce trebuie evitat. Criteriul acestui discernământ şi al acestei trezvii este învăţătura Bisericii. Prima fază a adunării minţii presupune învăţarea unei lecţii pentru tot restul vieţii: să ştim cui să îi încredinţăm „cârma minţii" şi să alegem din toate ceea ce este de folos[18].

Astfel, pentru a avea folos „în cultivarea sufletului" şi „dacă voim ca slava binelui să rămână tot timpul nedespărţită de noi, să ascultăm învăţăturile sfinte şi de taină [creştine, n.n.], după ce am fost iniţiaţi mai întâi în literatura profană"[19].

O trăsătură creştină a deprinderii artei de adunare a minţii în această etapă este deschiderea spre eshaton. În acest fel, trezvia creştină se diferenţiază de exerciţiile spirituale filosofice.

Prin urmare, prima treaptă spre deplinătatea trezviei este legată de formarea intelectuală, reprezentând pregătirea ochiului sufletului prin vederea „ca în umbră şi-n ghicitură", pentru ca mai târziu să poată privi lumina cea adevărată[20]. A sta de vorbă cu poeţii, oratorii şi filozofii reprezintă o cultivare a sufletului, dar şi un efort de a sesiza spiritul scrierilor păgâne. Frumuseţea lor nu trebuie să îi facă pe tinerii care doresc să devină creştini sau monahi să accepte şi învăţăturile false[21]. Din scrierile lor, primim tot ceea ce laudă virtutea

Înnobilarea fiinţei umane la şcoala clasicilor trebuie să meargă în paralel cu practicarea trezviei, care, în această perioadă, înseamnă alegerea a ceea ce trebuie primit şi lăsarea a ceea ce trebuie evitat.

şi osândeşte viciul[22], iar faptele măreţe ale filozofilor pregătesc pentru asprimea împlinirii poruncilor evanghelice[23].

În această etapă, tânărul învaţă să-şi ţină mintea adunată în jurul unei structuri de valori morale precum: curăţia sufletului, eroismul, efortul pentru un ideal, dispreţuirea patimilor, lupta pentru virtute, superioritatea spiritului asupra materiei[24].

Linia pe care o urmează Sfântul Vasile în exersarea adunării minţii şi a trezviei în etapa precreştină este în deplină armonie cu educaţia clasică elenistică şi, de aceea, nobleţea este o temelie absolut necesară a personalităţii viitorului creştin sau monah.

Sfântul Vasile nu propovăduieşte o elenizare a creştinismului, ci merge pe linia deschisă de vechii apologeţi, care au realizat legătura dintre paideia grecească clasică şi viaţa Bisericii[25]. Aceasta se vede din criteriul său de studiere a înţelepciunii „din afară": „Pe cele care nu ţintesc spre viaţa aceea [veşnică] să le trecem cu vederea, ca fără de valoare"[26]. Pe baza acestui principiu se poate spune că studierea autorilor profani este o pregătire pentru viitoarea luptă, o obişnuire treptată cu privirea soarelui în apă, pentru a putea privi cândva şi spre lumina lui[27]. Virtutea şi viciul lăudate în scrierile autorilor profani pregătesc

17 *Ibidem*, p. 182.

18 Sfântul Vasile cel mare, *Omilia la tineri* 2 (PSB 17), p. 567.

19 *Ibidem* 2, p. 568.

20 *Ibidem*, p. 567.

21 *Ibidem*, p. 568.

22 *Ibidem*, p. 568.

23 *Ibidem* 5, p. 574.

24 *Ibidem* 6, p. 576.

25 Cf. Werner Jaeger, *Early Christianity and Greek Paideia*, Oxford University Press, 1977, p. 35.

26 Sfântul Vasile cel mare, *Omilia la tineri* 2 (PSB 17), p. 567.

27 *Ibidem*, p. 568.

sufletul fraged pentru viața creștină, care este o viață de luptă. Spiritul agonistic al vechii culturi grecești e, pentru Sfântul Vasile, cea mai bună pregătire pentru „agonistica creștină”[28].

Cu toate acestea, învățăturile despre virtute ale autorilor profani sunt numai o „schiță a virtuții”[29] creștine, cea mai mare lipsă a lor fiind faptul că „a mărginit folosul virtuții numai la viața aceasta pământească”[30], orizontul veșniciei, al mântuirii și al comuniunii cu Dumnezeu rămânând o trăsătură exclusiv creștină.

Prin urmare, înălțându-se la un alt nivel ontologic, Sfântul Vasile consideră că deschiderea spre eshaton este o trăsătură creștină prin excelență în deprinderea artei adunării minții în această etapă. În acest mod, trezvia creștină se deosebește de exercițiile spirituale filozofice.

2. A doua etapă a lucrării trezviei: pustnic și monah chinovit

Așa cum iudeii s-au separat de străini pentru a-și putea mărturisi păcatele (*Neemia* IX, 2), tot așa, în a doua mare etapă a vieții Sfântului Vasile, pentru a putea înainta în exersarea trezviei, el s-a separat de toate cele care l-au pregătit pentru a ajunge până aici. Adică s-a separat de înțelepciunea din afară, care își vădește acum rolul pregătitor și de antrenare în vederea adevăratei lupte duhovnicești.

Acum, după ce mintea a dobândit simțul discernământului, ea poate să se adune în sine și, astfel, să se umple de Dumnezeu.

Dacă în prima etapă am asistat la pregătirea pentru luptă, acum începe adevărata luptă. În etapa anterioară, trezvia însemna alegerea învățăturilor corecte şi lepădarea celor eronate. Acum, după ce mintea a dobândit simțul discernământului, ea poate să se adune în sine și, astfel, să se umple de Dumnezeu.

Umplerea de Dumnezeu a omului lăuntric[31] este însoțită și de vederea Lui cu ochii sufletului[32], astfel încât trezvia dobândește de acum un caracter contemplativ, de vedere a lui Dumnezeu în diferite feluri, grade și intensități.

Lupta pentru adunarea minții trece prin mai multe faze:

a) Ținerea minții în interiorul trupului

Sfântul Vasile învață că monahul trebuie, mai întâi, să-şi deprindă mintea să rămână în interiorul trupului. Trupul devine, astfel, pentru Sfântul

28 *Ibidem* 6, p. 577.

29 *Ibidem* 8, p. 581.

30 *Ibidem* 8, p. 582.

31 Cf. IDEM, *Regulile mici* 201, în SFÂNTUL VASILE CEL MARE, *Scrieri morale și ascetice*, trad. rom. de Laura Enache (PSB 5 [serie nouă]), Ed. Basilica, București, 2013, pp. 427-428.

32 Cf. IDEM, *Constituții ascetice* 2, 1, în SFÂNTUL VASILE CEL MARE, *Scrieri morale și ascetice*, trad. rom. de Diac. Nicolae Mogage (PSB 5 [serie nouă]), Ed. Basilica, București, 2013, p. 595.

Vasile, locul în care mintea se exersează în pomenirea Lui. În acest fel, monahul însuşi devine mănăstire: „căci filosofului autentic, având trupul ca loc de meditaţie şi ca adăpost sigur al sufletului... el se aşază în sălaşul său natural de retragere, adunându-şi mintea înăuntru şi filosofând la [acele lucruri] care i se potrivesc lui, fiind plin de trezvie, ca în pustie, îndreptând[u-şi atenţia] numai înspre sine şi înspre Dumnezeu”[33].

b) Adunarea minţii în ea însăşi

După ce învaţă să-şi ţină mintea în interiorul trupului, Sfântul Vasile îl sfătuieşte pe monah să stea înaintea lui Dumnezeu şi să-şi adune mintea în ea însăşi: „Dacă nu poţi să te rogi neîmprăştiat, atunci, pe cât poţi, sileşte-te şi stăruie să stai înaintea lui Dumnezeu având mintea îndreptată către El şi adunând-o spre ea însăşi”[34].

Cea mai importantă lucrare este meditarea la iconomia lui Dumnezeu, la cele citite în Scriptură. Din acestea se naşte simţirea datoriilor noastre faţă de Dumnezeu, urmată de recunoştinţă.

c) Contemplarea treptată

Prin cele două lucrări amintite, adunarea minţii înlăuntrul trupului şi în ea însăşi, se creează premisa vederii lui Dumnezeu cu ochii sufletului[35]. Contemplarea are, la rândul ei, grade de intensitate. La început, se află neîncetata meditare asupra cuvintelor Scripturii, care nasc în suflet rugăciuni. „La început este nevoie de stăpânirea părţii raţionale prin supravegherea plină de trezvie a cugetului, încât să nu se îngăduie sufletul să cedeze faţă de impulsurile necugetate şi faţă de încercările trupului de a ne trage în direcţie opusă”[36].

c) Câteva metode practice de păstrare a adunării minţii şi a trezviei

Cea mai importantă lucrare, subliniată de nenumărate ori de Sfântul Vasile, este meditarea la iconomia lui Dumnezeu, la cele citite în Scriptură. Din acestea se naşte simţirea datoriilor noastre faţă de Dumnezeu, urmată de recunoştinţă[37]. Aşadar, există, potrivit Sfântului Vasile, trei elemente care susţin neîmprăştierea minţii înaintea lui Dumnezeu:

– dirijarea neîncetatei mişcări a minţii către Dumnezeu. Cel mai important element pentru acest lucru este citirea, meditarea şi asimilarea Scripturii: θεία ἀνάγνωσις, *lectio divina*;

---

33 *Ibidem* 5, p. 612; „Ὁ γὰρ ἀκριβὴς φιλόσοφος, φροντιστήριον ἔχων τὸ σῶμα καὶ καταγωγὴν τῆς ψυχῆς ἀσφαλῆ… ἐν τῷ φυσικῷ μοναστηρίῳ καθίδρυται, ἔνδον συνάγων τὸν νοῦν καὶ φιλοσοφῶν τὰ αὐτοῦ πρέποντα… νήφοντα δὲ ὡς ἐπ᾽ἐρημίας εἶναι πρὸς ἑαυτὸν τε καὶ πρὸς Θεὸν μόνον ἐπιστρεφόμενον” (Βασίλειος ο Μεγας [Μέρος Ζ’], ἐπιμελητὴς τόμου Κίμων Γ. Παπαχριστοπούλος [ΒΕΠΕΣ 57],Ἔκδοσις τῆς Ἀποστολικῆς Διακονίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, Ἀθῆναι, 1978, p. 32, rr. 12-16).

34 *Ibidem* 1, 4 (*ΒΕΠΕΣ* 57), p. 20, rr. 28-31.

35 *Ibidem* 2, 1 (PSB 5 [serie nouă]), p. 595.

36 *Ibidem* 2, 1 (ΒΕΠΕΣ 57), p. 22-23, rr. 37-38, 1-2: Πρῶτον μὲν οὖν κρατητέον ἐκ παντὸς τρόπου τὸν λογισμὸν, νηφάλιον ἐφιστῶντας τὴν τῆς διανοίας ἐπισκοπὴν, ὡς ἂν μὴ συγχωρεῖν τῇ ψυχῇ ταῖς ἀπερισκέπτοις ὁρμαῖς ῥᾳδίως πρὸς τὰς τοῦ σώματος.

37 *Cf.* Idem, *Regulile mici* 202 (*PSB* 5 [serie nouă]), p. 428.

– recunoașterea și mărturisirea propriilor datorii față de Dumnezeu, fie că sunt păcate, fie că sunt binefacerile Lui față de noi;

– mulțumirea.

Citirea și memorizarea unor texte din Scriptură ajută mintea „să intre, prin contemplații, într-un dialog cu Dumnezeu”[38] și îl învață să-L slăvească pe Dumnezeu prin cuvinte din Scripturi[39].

Pentru Sfântul Vasile, starea de neîmprăștiere a minții corespunde stării firești a minții, în timp ce starea de împrăștiere nu numai că este urmarea păcatului, ci și este păcat[40].

Cercetarea Scripturilor este cea mai importantă modalitate practică de descoperire a adevărului mântuitor care este în armonie cu adevărata rugăciune[41], reprezentată de faptul „de a-L avea pe Dumnezeu temeinicit în gând. Numai atunci devenim temple ale Duhului, când gândirea statornică la El nu se mai lasă întreruptă de grijile pământești și când cugetul nu se lasă tulburat de patimi trecătoare”[42]. Scopul adunării minții și al tuturor practicilor ascetice care o slujesc este ca întreaga viață să devină un timp de rugăciune[43].

3. Trezvia ca episcop

Întreaga experienţă duhovnicească a Sfântului Vasile câștigată înainte de Botez, iar apoi ca monah, a fost pusă de el în slujba Bisericii odată cu hirotonia ca episcop. De acum, lucrarea sa ascetică și de trezvie își revarsă efectele nu numai asupra propriei persoane, ci asupra întregii turme păstorite de el, și chiar asupra întregii Biserici.

a) Trezvie și unitate bisericească

Ca episcop, Sfântul Vasile și-a ridicat lucrarea de trezvie la nivelul de trăire a comuniunii cu întreaga pliromă a Bisericii.

Dacă nu suntem atenți la legătura pe care Duhul Sfânt o realizează între noi oamenii și între noi și Hristos, atunci trezvia riscă să devină egoistă...

Unitatea dintre mădularele trupului bisericesc, spune Sfântul Vasile, nu se datorează naturii umane comune, ci unei rațiuni mai stabile decât natura, fiind menținuți astfel de legătura Duhului Sfânt[44]. De aici decurge sinergia și teandrismul lucrării ascetice de adunare a minții și a trezviei, dar și a unității pe care Duhul Sfânt o realizează sau încearcă să o realizeze între creștini.

38 IDEM, *Constituții ascetice* 1, 2 (PSB 5 [serie nouă]), p. 587.

39 *Ibidem* 1, 3, p. 588.

40 *Ibidem* 1, 4, p. 591.

41 Cf. SFÂNTUL VASILE CEL MARE, Ep. 2, 3 (PSB 12), p. 119.

42 *Ibidem* 2, 4, p. 120.

43 IDEM, *Regulile mici* 306 (PSB 5 [serie nouă]), p. 488.

44 IDEM, *Constituții ascetice* 18, 4 (PSB 5 [serie nouă]), p. 633.

Dacă nu suntem atenți la legătura pe care Duhul Sfânt o realizează între noi oamenii și între noi și Hristos, atunci trezvia riscă să devină egoistă, interesată doar de atingerea unor stări de mângâiere duhovnicească sau, mai grav, de câștigarea unor harisme.

Câte astfel de încercări ale Duhului Sfânt nu rămân nelucrătoare tocmai din cauza lipsei noastre de colaborare prin asceza trezviei?

b) Trezvia și cauzele fărâmițării persoanei

Prin păcat, natura omenească a fost sfâșiată și ruptă în nenumărate părți. Scopul iconomiei în trup a lui Hristos a fost, din acest motiv, „să adune firea omenească atât spre ea însăși, cât și spre El și să restabilească unitatea cea dintru început după ce va fi înlăturat [această] ruptură rea”[45]. Prin urmare, dezbinarea este nu doar urmarea păcatului, ci ea însăși este un păcat. Dezbinarea este semnul neasimilării complete în viața noastră personală a roadelor desăvârșite pe care le-a adus iconomia lui Hristos, iar pentru această asimilare incompletă e dator să se pocăiască fiecare creștin în parte. Câtă vreme vor exista dezbinări, această pocăință este datoria fiecăruia dintre noi.

După Sfântul Vasile, cauzele principale ale ruperii de trupul bisericesc sunt:
– lipsa de stăpânire asupra patimilor,
– delăsarea ascetică,
– nestatornicia minții[46].

Ca episcop, Sfântul Vasile a constatat că patimile, mai ales iubirea de stăpânire, sunt cauza dezbinării. Există și o trezvie demonică, o neîmprăștiere a minții prin menținerea ei în patimi și în gânduri care „ignoră iconomia Duhului Sfânt”[47] pentru atingerea propriilor scopuri. „Datorită acestei iubiri de stăpânire, o anarhie înfricoșătoare domnește și între popoare”. În cazul acestei trezvii greșite, Sfântul Vasile spune că „nici Scriptura de Dumnezeu insuflată nu mai ajunge să îi împace [pe oameni], și nici tradițiile apostolilor”[48].

Așadar, nu e suficientă teologia academică, conceptuală, pentru a menține sau a reface unitatea, ci e nevoie de practica unificatoare a trezviei săvârșite potrivit învățăturilor tradiției ascetice și filocalice.

c) Refacerea unității

Sfântul Vasile a fost un om al unității bisericești și a suferit profund din cauza diferitelor schisme și erezii care sfâșiau trupul Bisericii.

45 *Ibidem* 18, 3, p. 633.

46 *Ibidem* 21, 5, p. 645.

47 Sfântul Vasile cel Mare, *Despre Duhul Sfânt* 30, PG 32, 216A.

48 *Ibidem* 30, 213C.

Comuniunea sa cu episcopi din toată lumea creștină din acea vreme este un bun exemplu de ecumenicitate a Bisericii, dincolo de diferențele culturale sau liturgice care caracterizau diferitele centre bisericești la care se referă.

Am văzut că învățătura Marelui Vasile despre trezvie influențează concepția și sensibilitatea sa cu privire la Biserică. De exemplu, știm că în epoca sa exista o diversitate funcțională, fiecare din marile centre creștine având propria expresie a tradiției apostolice comune. Așa cum Sfântul Pavel a știut să contextualizeze același mesaj evanghelic în diferite situații și la diferite popoare, tot așa vedem că Sfântul Vasile a știut să cultive unitatea dincolo de diversitatea de forme pe care viața bisericească o îmbracă. Cum? Pironindu-și mintea doar în Hristos cel întru noi (cf. *Col.* 1, 27), în prezența Domnului în fiecare creștin și în chipul său din fiecare om. Acest lucru se vede foarte bine dintr-o epistolă a Sfântului Vasile scrisă cu mai puțin de patru ani înainte de moarte, în care exprimă unitatea de credință cu „mulțimea episcopilor din întreaga creștinătate": din zone precum Pisidia, Licaonia, Isauria, Frigia, Armenia, Macedonia, Ahaia, Iliria, Galia, Spania, „toți cei din Italia", Sicilia, Africa, Egipt, Siria[49].

Sfântul Vasile, acest om care a trăit din tinerețe înaintea lui Dumnezeu, unit cu sine și cu Hristos prin trezvie și o minte neîmprăștiată, a simțit cu durere dezbinarea dintre creștini și dintre Biserici. Față de răul dezbinărilor, el mărturisește: „când gem şi plâng în mine însumi pentru răutatea ceasului de faţă, la gândul că, fără motiv, cele mai mari Biserici care trăiau între ele ca adevărate surori, din cele mai vechi începuturi, se află acum în neînţelegere... Ar fi mai bine să dispărem noi toţi şi să trăiască Bisericile noastre în înţelegere reciprocă, decât să vedem copilăreştile şi măruntele noastre certuri, provocând un atât de mare rău popoarelor lui Dumnezeu! Întrebaţi pe părinţii voştri şi ei vă vor informa că, chiar dacă mai demult comunităţile păreau separate geografic, erau una prin aceleaşi simţăminte, fiind conduse de un singur cuget. Neîntrerupte erau legăturile popoarelor între ele, dese erau vizitele pe care clericii şi le făceau unii altora. Păstorii înşişi erau însufleţiţi unii pentru alţii de atâta dragoste, încât fiecare îl socotea pe colegul său dascăl şi îndrumător în slujirea lui Hristos"[50].

Legătura dintre mădularele trupului lui Hristos nu este abstractă, ci rezultatul sinergiei, al colaborării omului cu Duhul Sfânt prin asceza trezviei, a neîmprăștierii minții, a pomenirii lui Dumnezeu, a recunoștinței și a bucuriei. Toate, spune Sfântul Vasile, se concentrează într-un singur cuvânt: iubire. „Dragostea le leagă laolaltă pe cele de sus; dragostea i-a făcut şi pe aceştia [pe oameni, n.n.] să intre în armonie unii cu alţii"[51].

Potrivit Sfântului Vasile, putem vorbi de două momente ale refacerii unității personale și comunitare:

• Întoarcerea firii spre ea însăși, care corespunde etapei personale de pocăință pentru sine. Cu cât se adâncește această pocăință personală, ea începe să integreze și alți oameni, așa încât întreaga stare de dezbinare este resimțită cu durere.

• Întoarcerea spre Hristos, înțeleasă ca efort de a formula corect adevărul revelat și de a îndepărta ceea ce nu corespunde revelației sau o exprimă în termeni străini vechii tradiții a Bisericii.

Calea spre păstrarea unității, fie a unei obști monahale, fie a reintegrării în obște a

49 Idem, Ep. 204, 7 (PSB 12), p. 421.

50 *Ibidem*, pp. 421-422

51 Idem, *Constituții ascetice* 18, 4 (PSB 5 [serie nouă]), p. 634.

celor rupți de ea, fie pentru refacerea unității bisericești, trece, așadar, obligatoriu prin inima fiecăruia. Pretinde efortul pocăinței pentru propria dezbinare lăuntrică, dar și pentru cea între creștini în general.

Concluzii

Din prezentarea de mai sus se desprind următoarele concluzii:

1. Învățătura Sfântului Vasile despre neîmprăștierea minții și pomenirea lui Dumnezeu se bazează pe o antropologie biblică și ascetică. Mintea omului a fost creată să fie în neîncetată mișcare în Dumnezeu, însă această mișcare a fost deturnată prin păcat și patimi de la Dumnezeu spre lume, iar omul s-a fărâmițat lăuntric.

2. Reunificarea minții și a omului este posibilă datorită iconomiei lui Hristos, îndreptându-și mai întâi mintea în interiorul trupului, apoi înspre ea însăși. Întâi omul învață să-și țină mintea în interiorul trupului, apoi să și-o îndrepte spre ea însăși, apoi spre Dumnezeu, prin pomenirea Lui. Prin pomenirea lui Dumnezeu, asceza adunării minții este și o unire treptată cu Dumnezeu. Urmarea adunării minții și a pomenirii Lui este starea sufletească de bucurie și de recunoștință față de El. Ca iradiere comunitară, această stare lăuntrică devine o simțire a unității cu Biserica și cu întreaga omenire.

3. Asceza trezviei presupune trei etape: pregătirea, exersarea intensă, mai ales într-un cadru monahal, urmată, în cazul Sfântului Vasile, de revărsarea roadelor ei peste trupul Bisericii. Aceste etape corespund principalelor trei etape ale vieții Sfântului Vasile: înainte de botez, monah în pustie și în chinovie, episcop al Bisericii.

4. Neîmprăștierea minții, pomenirea lui Dumnezeu și recunoștința circumscriu, așadar, starea sufletească a omului unificat prin har din fărâmițarea păcatului și a patimilor. Unificat cu sine și cu Dumnezeu, el simte cu durere dezbinarea dintre semeni, dintre obștile creștine și dintre Biserici. De aceea, Sfântul Vasile strigă către Dumnezeu în Liturghia alcătuită de el: „Contenește dezbinările bisericilor!”

5. Trăirea unității lăuntrice și a unirii cu Hristos devine factor activ de unitate pentru Biserică, astfel încât lucrarea unificatoare a minții, prin trezvie și prin pomenirea lui Dumnezeu, este un element care susține și generează unitatea între creștini și ajută la refacerea ei.

Astfel, lucrarea de unificare a minții prin intermediul trezviei și al pomenirii lui Dumnezeu constituie elementul necesar care păzește și creează adevărata unitate între monahi, între creștini și, începând cu ei, între Biserici, iar în cazul ruperii unității, lucrarea lăuntrică a trezviei este esențială și indispensabilă pentru refacerea unității.